

Тимошко Ганна

<https://orcid.org/0000-0003-0996-6138>

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, методики викладання
історії та суспільних дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
(Чернігів, Україна) E-mail: timoshko49@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовано особливості формування медіакультури викладачів закладів вищої освіти безпосередньо у процесі їхньої професійної діяльності. Визначено, що медіакультура сучасного викладача є складником професійної компетентності. Стаття присвячена дослідженню проблеми медіакультури викладачів вищої школи в контексті розвитку вітчизняної вищої освіти. Поціновано особливості формування та розвитку медіакультури педагогів вищої школи.

Мета роботи – розкрити механізми формування медіакультури педагогів вищої школи через призму професійної діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять наукові праці українських вчених, присвячені проблемі розвитку медіакультури та інформаційної грамотності здобувачів освіти та питанням розвитку медіаосвіти в цілому. У процесі дослідження використовувалися методи теоретичного аналізу історико-педагогічної, педагогічної та психологічної літератури, систематизації, класифікації, аналізу й синтезу, узагальнення. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні методу адаптивно-діяльничної культурології в комплексі з міждисциплінарним підходом, що дало змогу розкрити сутність, функції та структуру медіакультури.

Наукова новизна статті полягає у висвітленні особливостей формування і розвитку медіакультури викладачів вищої школи в Україні. Доведено, що професійна діяльність викладача ЗВО виступає орієнтиром у розвитку освітнього середовища щодо формування його медіакультури, де академічна добросовісність, цифрова етика та медіакритика інтегруються у єдину систему професійного самоутвердження.

Висновки. Високий рівень медіакультури викладачів вищої школи здатний забезпечити медіаосвіту належного рівня для здобувачів освітніх послуг. Медіаосвіта педагогічних працівників в освітньому просторі закладу вищої освіти сприймається як вирішена проблема, як догма, яка не потребує тлумачення. Натомість, сучасний викладач вищої школи априорі має використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології і новітні медіа, забезпечуючи постійний особистісний розвиток через різні форми підвищення кваліфікації. Медіакультуру викладача вищої школи можна назвати сучасною нагальною потребою інформаційного суспільства, адже головною цінністю сучасного суспільства стала інформація, її продукують усі верстви населення. Тому надзвичайно важливим є те, щоб викладач закладу вищої освіти був медіаграмотним, медіакомпетентним, медіосвіченим та сповідував у своїй професійній діяльності медіакультуру.

Ключові слова: медіаосвіта, медіакультура, викладачі вищої школи, медіаграмотність, цифрова трансформація.

Постановка проблеми. Людина в XXI ст. перестала бути лише споживачем інформації. Вона живе в стрімкому інформаційному потоці серед безліч нових медіа. Позиціонування закладу освіти засобами новітніх технологій створює контент у медіапросторі: написання дописів у «Фейсбуці», здійснення прямих трансляцій подій, що відбуваються навколо, користування платформою «YouTube» тощо. До цього додаються вседозволеність інформаційного ринку, засилля низькопробної медіапродукції, що транслують низькоморальні цінності та спричиняють зниження в суспільстві імунітету до соціально шкідливих інформаційних впливів. Все це вказує на те, що суспільство перетворилося на інформаційне,

тобто велика частина діяльності та спілкування перемістилася у віртуальний простір. Відтак постає гостра потреба в розвитку медіаосвіти, одне з головних завдань якої полягає в запобіганні вразливості людини до медіанасильства і медіаманіпуляцій, втечі від реальності в лабіринти віртуального світу, поширенню медіазалежностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання медіакультури в Україні досліджували Г. Онкович (медіадидактика), В. Іванов та Т. Іванова (медіаграмотність), Н. Череповська (візуальна медіакультура) та інші. Наукові розвідки щодо практичної реалізації медіаосвіти в закладах освіти України здійснюють О. Баришполец, О. Бондаренко, О. Волошенко, І. Жилавська, Л. Найдюнова та ін. Вивчення проблем медіаосвіти у системі вищої освіти, медіаосвітніх реалій та розвитку медіакультури фахівців займаються В. Іванов, Т. Іванова, Ю. Казаков, Г. Онкович, Г. Почепцов, М. Слюсаревський, Н. Череповська та ін. Вітчизняний та світовий досвід медіаосвіти позиціонує у своїх працях Н. Приходькіна та ін. Проте, попри значний масив теоретичних напрацювань, механізми формування медіакультури саме «всередині» професійної діяльності викладача ЗВО потребують додаткового осмислення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформація вищої освіти в Україні відбувається в умовах безпрецедентних глобальних викликів: повномасштабної війни, стрімкого розвитку штучного інтелекту та тотальної цифровізації комунікацій. У цьому контексті медіакультура викладача вищої школи перстає бути додатковою «м'якою навичкою» (soft skill) і трансформується у базу професійну характеристику. Професійна діяльність викладача тепер не обмежується аудиторією; вона поширюється на цифрові платформи, соціальні мережі та наукометричні бази, що вимагає специфічного рівня культури взаємодії з інформацією на засадах використання відповідних інструментів формування медіакультури.

Розвиток сучасного суспільства нерозривно пов'язаний з інформаційно-комунікаційними технологіями, тому актуальним є визначення сутнісних особливостей і специфічних ознак медіакультури.

Медіакультура та медіаосвіта – це дуже пов'язані між собою поняття, які сформувались майже одночасно та мають багато спільного. Однак досить часто медіакультуру розуміють лише як *культуру особистості* або культуру використання засобів масової інформації різними групами: школярами, студентами, людьми похилого віку чи медіапрофесіоналами. Таке розуміння медіакультури не зовсім відповідає цілям її вивчення та використання в процесі медіаосвіти, оскільки *феномен медіакультури* дуже широкий і включає всі процеси комунікаційного циклу, починаючи з предметів інформації, змісту, передачі, аудиторії та ефектів.

Зауважимо, що в більшості загальних теорій медіакультура в контексті медіаосвіти розглядається поверхнево. Багато теорій підкреслюють здатність аудиторії протистояти маніпуляціям із ЗМІ, створювати власний контент та самозахист від основної медіакультури. Медіакультура є об'єктом дослідження комунікативних дисциплін, які зосереджуються на процесі передачі культурних символів та знаків, образів та перформансів. Спираючись на методологію представників культурних досліджень, стверджуємо, що медіакультура виступає як домінуюче соціокультурне явище нашого часу.

Щоб включити медіакультуру до парадигми медіаосвіти, слід вивчити сутність та функціонування медіакультури, трансформаційні процеси в суспільстві, перехід до нової постінформаційної ери всіх аспектів життя. У цьому контексті медіаосвіта сьогодні стає не провідником цінностей і норм, а інструментом інтерпретації, множинності реальностей, змін форм сприйняття та знання. А це в свою чергу порушує питання про «політику ідентичності» в сучасній медіакультурі та медіаосвіті. Новий дискурс медіаосвіти фокусується на студентів, його знаннях та культурному досвіді.

Медіаосвіта сьогодні стає не тільки провідником цінностей і норм, а інструментом інтерпретації, множинності реалій, змін форм сприйняття та знання. Медіаосвіта, інтегрована в медіакультуру, дозволяє розширити компетенції та представництва, вдосконалити та впровадити методи та методологію відповідно до розширення та трансформації медіакультури. Сьогодні медіаосвіта повинна бути переключена з інструменту захисту на розвиток навичок розуміння та участі в медіакультурі. Без обізнаності та розуміння цих важливих питань медіакультури важко уявити успішний розвиток сучасної медіаосвіти та медіаграмотності.

Стосовно практичного досвіду використання інструментів формування медіакультури у професійній діяльності викладача ЗВО, то його можна розглядати через призму трьох ключових цифрових платформ у процесі професійної діяльності сучасного викладача (Moodle, Zoom, MS Teams), які трансформувалися з технічних засобів впливу на багатофункціональні середовища формування медіакультури. Наприклад, платформа Moodle сприяє формуванню культури кураторства та медіадизайну. Використання системи управління навчанням (LMS) Moodle спонукає викладача до переосмислення своєї ролі як творця медіаконтенту. Досвід впровадження Moodle у професійній діяльності викладача ЗВО демонструє формування відповідних елементів формування медіакультури:

– *Інформаційна архітектоніка* сприяє використанню педагогом великих інформаційних даних, допомагає розрізняти першоджерела та вторинні матеріали, розвиває навички системного аналізу медіапростору.

– *Дотримання авторського права* допомагає усвідомити розміщення матеріалів у системі та вимагає від педагога ретельної перевірки ліцензій (Creative Commons), правильного цитування та використання легального контенту; сприяє утвердженню етико-правового компоненту медіакультури.

– *Медіадизайн* дозволяє створювати графічні методи викладання навчальних дисциплін, робота з гіпертекстом та мультимедіа змушує викладача опанувати культуру візуальної комунікації, де естетика педагогічної майстерності корелює з її доступністю та змістом.

Використання платформ Zoom та MS Teams допомагає розвитку цифрового етикету та візуальної риторики у професійній діяльності викладача вищої школи. Досвід проведення синхронних занять у Zoom та MS Teams дозволяє визначити комунікативний складник медіакультури:

– *Культура візуальної самопрезентації (візуальна риторика) допомагає педагогу усвідомлювати важливість і чистоту професійного мовлення.* Це частина медіакультури, що відповідає за професійний імідж у цифровому просторі.

– *Цифрова етика використання медіазасобів навчає* управляти мікрофонами, використовувати чати для дискусій, вести записи зустрічі (з дозволу учасників), формувати у викладача навички етичної поведінки в медіасередовищі.

– *Управління увагою та протидія «медіашуму» дозволяє* під час демонстрації екрана фільтрувати вкладки браузера, вимикати зайві сповіщення, що є практичним проявом інформаційної гігієни.

Платформа MS Teams як середовище професійної колаборації та кібербезпеки, завдяки інтеграції з хмарними сервісами, формує специфічний досвід *колективної медіаторчості*:

– *Навички спільного редагування* сприяють організації роботи в режимі реального часу над спільними документами (Whiteboard, OneNote) та розвивають здатність до конструктивного діалогу та медіапартнерства.

– *Кібербезпека та захист даних* дозволяють проводити верифікацію учасників зустрічей та застосування механізмів хмарного зберігання інформації, що є базовими елементами безпекового компонента медіакультури педагога.

Всі вищезазначені платформи, а точніше їх грамотне використання, є запорукою формування медіакультури педагога (табл. 1).

Таблиця 1

**Вплив цифрових платформ
на складники медіакультури викладача**

Цифрова платформа	Ключовий інструмент	Складник медіакультури, що формується
Moodle	Гіперпосилання, глосарій, файлова система	<i>Аналітичний:</i> навички систематизації, верифікації джерел та академічна доброчесність.
Zoom / Teams	Відеоконференція, чат, опитування	<i>Комунікативний:</i> цифрова етика, візуальна риторика, культура ведення діалогу.
MS Teams / OneDrive	Спільна робота над файлами, хмарне сховище	<i>Праксеологічний:</i> кібербезпека, інформаційна гігієна, навички медіаколаборації.

У процесі професійної діяльності формування медіакультури викладача ЗВО переходить із площини теоретичного засвоєння знань у площину активного та критичного супроводу освітнього процесу. Як зазначає Г. Онкович, медіаосвіта у вищій школі сьогодні реалізується через «медіадидактику», де навчальні платформи стають середовищем для формування інтелектуально-комунікативної мережі [4].

Досвід створення електронних навчальних курсів у системі Moodle детермінує розвиток аналітичного компонента медіакультури. Викладач, структуруючи контент, стикається з проблемою «інформаційного перевантаження», що вимагає від нього навичок кураторства вмісту.

Натомість, Н. Приходькіна підкреслює, що медійні технології трансформують розумову діяльність, вимагаючи організованих механізмів трансляції смислів [5]. У Moodle це проявляється через створення глосаріїв та баз даних, де викладач виступає верифікатором інформації.

Обов'язковість ліцензування контенту в межах навчальної дисципліни формує стійку установку на академічну доброчесність, що, за визначенням В. Іванова, є базовим правом на доступ до якісної та перевіреної інформації [2].

Педагогічна взаємодія зі студентами у відеоформаті актуалізує питання візуальної складової медіакультури, яку детально досліджувала Н. Череповська. Вона зазначає, що візуальна медіакультура педагога – це здатність не лише сприймати, а й професійно моделювати візуальний простір [6].

Використання інструментів «демонстрації екрана» та «сесійних залів» у Zoom вимагає від викладача високої концентрації та медіагігієни. Необхідність модерувати чат та протидіяти маніпулятивним коментарям («зум-бомбінг») розвиває навички швидкого реагування на деструктивні медіавпливи, що безпосередньо корелює з професійним розвитком та захистом демократичного дискурсу в межах групи [4].

Сучасний етап розвитку медіакультури викладача неможливий без опанування інструментів ШІ. Це створює ситуацію «подвійного декодування», де педагог має перевіряти не лише зовнішні джерела, а

й контент, створений алгоритмами. Як стверджують Т. Іванова та В. Іванов, *медіакультура – це насамперед здатність протистояти маніпуляціям* [2]. В контексті ШІ це трансформується у навичку «промпт-інжинірингу» та верифікації посилань. Викладач, який інтегрує ШІ у професійну діяльність, стає «навігатором» для студентів, демонструючи етичні межі використання технологій. Це відповідає переконанням І. Беха про перехід особистості від «об'єкта» до «свідомого суб'єкта» історії та цифрового прогресу [1].

Формування медіакультури педагогів вищої школи є неперервним процесом, що органічно вплетений у їхню професійну діяльність. Це не просто опанування нових технологій, а глибока трансформація ціннісних орієнтирів.

Професійна діяльність викладачів вищої школи є природним середовищем для розвитку медіакультури, оскільки вимагає постійної роботи з великими обсягами інформації та її критичного осмислення. В свою чергу, медіакультура викладача сьогодні стає фундаментом академічної свободи та запорукою інформаційної безпеки вищої освіти України.

Висновки. Таким чином, медійна культура як соціокультурний феномен може трактуватися в широкому і вузькому розумінні. Особливості функціонування медіакультури в сучасному інформаційному просторі, її вплив на всі сфери професійної діяльності викладачів вищої школи мають відчутний результат у позиціонуванні досліджуваного феномена в педагогічній теорії та практиці. В свою чергу, усвідомлено, що основним механізмом формування та відтворення медіакультури є медіаосвіта, яка повинна сприяти виявленню та реалізації творчого потенціалу особистості, виробленню аналітичного ставлення до явищ і фактів дійсності. Йдеться про формування «людини медіакультури», про актуалізацію концепції медіакультури, що забезпечить спадкоємність традицій продукування медіакультури у професійній діяльності викладача закладу вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці конкретних методик інтеграції інструментів штучного інтелекту в медіакультурну практику викладачів без порушення етичних норм.

References

1. Бех І. Д. *Виховання особистості: сходження до духовності*. Київ: Либідь, 2006. С. 112–115.
Bekh, I. D. (2006). *Vykhovannia osobystosti: skhodzhennia do dukhovnosti* [Educating the personality: ascent to spirituality]. Kyiv, Ukraine: Lybid. 112–115. [in Ukrainian].
2. Іванов В. Ф., Іванова Т. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. *Інформаційне суспільство*. 2013. Вип. 18. С. 34–39.
Ivanov, V. F., & Ivanova, T. V. (2013). Mediaosvita ta mediahramotnist: vyznachennia terminiv [Media education and media literacy: defining key terms]. *Informatsiine suspilstvo – Information Society*, 18, 34–39. [in Ukrainian].
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2016. 16 с.
Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. (2016). *Kontseptsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia)* [Concept for implementation of media education in Ukraine (new edition)]. Kyiv, Ukraine. 16. [in Ukrainian].
4. Онкович Г. В. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Освіта України*. 2008. № 3. С. 130–137.
Onkovych, H. V. (2008). Mediaosvita yak intelektualno-komunikatyvna merezha [Media education as an intellectual and communicative network]. *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*. 3. 130–137. [in Ukrainian].
5. Приходькіна Н. О. Медіаграмотність як ключова компетенція людини епохи медіа. *Матеріали конференції*. Київ, 2019. С. 55–57.
Prykhodkina, N. O. (2019). Mediahramotnist yak kliuchova kompetentsiia liudyny epokhy media [Media literacy as a key competence of a person in the media era]. In *Materialy konferentsii* [Conference proceedings]. Kyiv, Ukraine. 55–57. [in Ukrainian].
6. Череповська Н. *Медіакультура та медіаосвіта учнів ЗОШ: візуальна медіакультура*. Київ: Логос, 2010. 155 с.
Cherepovska, N. (2010). *Mediakultura ta mediaosvita uchniv ZOSH: vizualna mediakultura* [Media culture and media education of secondary school students: visual media culture]. Kyiv, Ukraine: Lohos. 155. [in Ukrainian].

Тимoshko Ganna

<https://orcid.org/0000-0003-0996-6138>

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy,
Teaching Methods, History and Social Disciplines
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: timoshko49@gmail.com

MEDIA CULTURE FORMATION IN HIGHER EDUCATION TEACHING

The purpose of the study is to reveal the mechanisms of developing higher education teachers' media culture through the lens of their professional activity. The article substantiates the features of developing the media culture of higher education teachers directly in the course of their professional activity. It is determined that the media culture of a contemporary teacher is an integral component of professional competence. The paper examines the problem of higher education teachers' media culture in the context of the development of Ukrainian higher education and outlines the specific features of its formation and development.

Methodology. The methodological framework is based on the scholarly works of Ukrainian researchers devoted to the development of media culture and information literacy of education seekers, as well as to the issues of media education in general. The study uses methods of theoretical analysis of historical-pedagogical, pedagogical, and psychological literature; systematization; classification; analysis and synthesis; and generalization. The methodology relies on an adaptive-activity cultural studies method combined with an interdisciplinary approach, which made it possible to clarify the essence, functions, and structure of media culture.

Scientific novelty. The scientific novelty of the article lies in highlighting the features of the formation and development of higher education teachers' media culture in Ukraine. It is proved that a teacher's professional activity serves as a reference point for the development of an educational environment aimed at building their media culture, where academic integrity, digital ethics, and media criticism are integrated into a single system of professional development.

Conclusions. A high level of media culture among higher education teachers is capable of ensuring a proper level of media education for education seekers. A contemporary higher education teacher is expected to use modern information and communication technologies and the latest media, supporting continuous personal and professional development through various forms of advanced training. Media culture can be considered an urgent need of the information society, where information production involves all social groups. Therefore, it is crucial that a higher education teacher is media literate, media competent, media educated, and implements media culture in their professional activity.

Key words: media education; media culture; higher education teachers; media literacy; digital transformation.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Грищенко С. В.